

Реформування юридичної риторики в Україні:

євроінтеграція та адаптація національного законодавства і права України до законодавства та права ЄС

Ольга ОЛІЙНИК,
ректор Міжгалузевого інституту управління, професор

Інтенсивне розширення Європейського Союзу в межах континенту і безпосереднє сусідство його з Україною поглиблює і зміцнює їх співпрацю, що, у свою чергу, посилює процеси євроінтеграції України як чинника її соціально-економічного розвитку. Пріоритетним напрямом співробітництва та обов'язковою умовою євроінтеграції є адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Саме через таку адаптацію відбувається зближення обох правових системи. Адже відповідно до ст. 9 Конституції України ратифіковані українським парламентом міжнародні договори стають частиною національного законодавства України. Отже, положення ратифікованих Верховною Радою України актів європейського права є частиною національного права і мають силу прямої дії і стають обов'язковими для виконання на території держави. При цьому спостерігається процес зближення – через адаптацію та уніфікацію національної юридичної термінології до відповідної правової мовної бази ЄС – юридичної риторики України з європейською юридичною риторикою.

Оскільки європейське право має наднаціональний характер, який характеризується тим, що норми Європейського Союзу, а отже і термінологічно-понятійний апарат його законодавства, юридична риторика, мають пріоритет щодо норм національного права, термінологічно-понятійного апарату внутрішнього законодавства та його юридичної риторики. Тому саме юридична термінологія – як основа юридичної риторики – стає головним інструментом зближення українського законодавства, а через нього і права, із законодавством та правом ЄС.

У разі невідповідності норми національного права, включаючи юридичну термінологію, якою вона оперує, та її понятійну ідентичність праву ЄС, набувають чинності принципи верховенства права ЄС і правові норми та стандарти ЄС, зокрема термінологічні. Повна імплементація основних положень, норм і стандартів законодавства ЄС і термінологічно-понятійного апарату європейської юридичної риторики у внутрішнє національне законодавство є передумовою для успішної інтеграції України до європейського правового простору та європейської економіки, слугуватиме її європейській ідентичності. Саме адаптоване до європейського законодавства через його юридичну риторіку національне законодавство стає основою для фундаментальної реконструкції правової системи України. Це дає змогу утверджувати державу як демократичну, правову та соціальну, що має ті само цінності, ту саму структуру, таке саме верховенство закону, ту саму юридичну мову, що й країни-члени ЄС. Здійснення правових заходів у рамках підписаних між Україною та ЄС міжнародних угод, зокрема максимальне зближення юридичної термінології, і юридичної риторики також, дасть можливість для обох сторін оптимально узгодити і поєднати свої політичні й економічні плани.

Отже, юридична риторика сучасної України, сформована під впливом юридичної риторики ЄС, трансформується у європейську. Позаяк комунікативні зв'язки, включа-

ючи зв'язок правових систем та систем законодавства, реалізуються через мовні засоби та прийоми, основою трансформації українського законодавства у європейське та інтеграції національної правової системи до європейського правового простору має стати саме модифікована на основі європейської юридичної риторики України.

За роки, що минули з часу підписання Україною першої угоди, скерованої на співробітництво з ЄС та спрямування національного курсу на євроінтеграцію, започатковано і проведено чимало наукових досліджень проблем адаптації та впровадження наукових рекомендацій з цих питань у реальну практику. Серед практичних заходів були спроби зробити глосарії європейських юридичних термінів, що імплемнтуються у національне право України, здебільшого за галузевим принципом. Проте всебічно це питання не вивчалось і до юридичної риторики загалом ніхто не звертався.

Ось чому доцільно розробити державну програму адаптації юридичної риторики України до юридичної риторики ЄС.

Процес такої адаптації поетапно має передбачати:

- 1) імплементацію базової європейської юридичної термінології в юридичну мову України;
- 2) уніфікацію національної законодавчої термінології між собою;
- 3) уніфікацію внутрішньої юридичної термінології з європейською;
- 4) гармонізацію національної правової системи на основі інкорпорованої європейської термінології з правовими системами інших країн та з європейською правовою системою.

Процес уніфікації безпосередньо юридичної термінології має бути триетапним, зокрема пропонується його авторська періодизація.

Перший етап – синтезування усієї європейської юридичної термінології та диференціювання її на загальну та галузеву.

Другий етап – імплементація загальної та галузевої юридичної термінології у національне законодавство України і реформування на її основі «мовного базису» національної правової системи;

Третій етап – модифікація усіх форм юридичної риторики України і пристосування її до вимог юридичної практики через **«європеїзацію юридичного мислення та мовлення»** (оформлення юридичних документів, усі форми та види правової творчості, законотворча робота, мова судового процесу, ведення переговорів, юридичні промови тощо)

Уніфікація української законодавчої термінології з європейською – і загальною, і галузевою – здійснюється шляхом імплементації міжнародних та європейських термінологічних стандартів у внутрішнє законодавство та право України. Зазначені стандарти завжди супроводжуються визначеннями, які разом з термінами утворюють термінологічно-понятійний апарат певного нормативно-правового акта або навіть законодавчого блоку.

Одна з основних проблем, яка спричиняє колізійну ситуацію в українському законодавстві, пов'язана з розбіжностями у застосуванні саме юридичної термінології. Тому постає питання про усунення їх шляхом внутрішньої термінологічної уніфікації. Тобто під час імплементації європейського термінологічного стандарту (разом із дефініцією) до певного законодавчого акта України законодавець має здійснити заміну аналогічного терміна, що є в інших актах законодавства, на інкорпорований термінологічно-понятійний стандарт у всій національній нормативно-правовій системі.

Щоб забезпечити оптимізацію процесу входження України до європейського правового простору, слід під час імплементації європейських правових стандартів одночасно формувати національний єдиний правовий простір. Тут конче потрібне забезпечення однозначності застосування юридичної термінології і в межах окремого нормативно-правового акта, і в рамках усього галузевого законодавства. Останнє стане можливим за умови уніфікації правотворчої системи законодавства. Одним із перших кроків на цьому шляху має стати уніфікація нормативної правової термінології, що використовується у процесі законотворчої та правотворчої діяльності.

Формуючи загальноправову, міжгалузеву та галузеву термінології, слід установлювати й неухильно дотримуватися припису про застосування однозначності юридичних термінів, а також вимогу до їх понятійної точності та зрозумілості.

Як слушно зазначає Ю. Прадід, «законодавець має дати юридичному термінові одне-єдине визначення, включаючи в нього всі істотні, на його погляд, ознаки, тобто такі, що мають регулюючий характер, мають правове значення».

Адже наявність у терміна кількох різних законодавчих дефініцій призводить до нечіткості його сприйняття, розмитості правового регулювання, породжує непорозуміння та численні помилки під час застосування. Тим паче що органи державної влади, органи місцевої влади, суди, фізичні та юридичні особи, застосовуючи та виконуючи правовий припис, не можуть трактувати термінологічне поняття, визначене в законодавчому акті, інакше, ніж воно в цьому акті сформульовано.

Якщо в побутовій сфері, в художній літературі наявність багатозначних, неточних і незрозумілих висловів припустима, то в юридичній риторичі загалом і в судовій зокрема така ситуація може призвести до негативних наслідків. Тож, уживаючи заходів із вилучення таких термінів, треба запровадити правові механізми для упередження цього явища, профілактики застосування їх в юридичних документах та усних виступах юристів, і неодмінно у правотворчій та законотворчій діяльності.

Для запобігання появі та існуванню багатозначних, неточних і незрозумілих юридичних термінів доцільно прийняти спеціальні закони – про мову права і про юридичну риторичу. У цих актах до мови права та до юридичної риторики слід висунути вимоги про однозначність і точність уживаної юридичної термінології та

всього термінологічно-понятійного апарату, який застосовується в юриспруденції, а також у практичній і теоретичній діяльності правознавців.

Наприклад, неточності в мові судочинства можуть спричинити таку суперечливу ситуацію, за якої аналогічні вчинки особи можуть по-різному кваліфікуватися прокурором чи суддею: один і той же вчинок в одному випадку може кваліфікуватися як злочин, а в іншому – взагалі не визнаватися правопорушенням. Від чіткості й точності статей, викладених у Кримінальному кодексі, а отже, й від чіткості їх розуміння професійними учасниками судового процесу, залежатиме життя та доля кожної людини, встановлення чи спростування її вини.

У зв'язку з імплементацією європейських правових стандартів до законодавства з питань кримінального судочинства, а також у зв'язку з необхідністю врахування українським законодавцем прецедентної практики Європейського суду з прав людини ретельного дослідження потребують термінологічно-понятійні апарати Кримінального, Цивільного, Господарського кодексів України, а також Кодексу України про адміністративні правопорушення. Крім того, мають бути термінологічно вивірені відповідні процесуальні акти законодавства, проаналізовано практику їх правозастосування. Після цього їх, як і пенітенціарне законодавство, потрібно належно термінологічно реформувати і привести у відповідність із правилами та вимогами Ради Європи, з уніфікованими європейськими стандартами і правилами. Вбачається за доцільне прийняти закон про юридичну риторичу судочинства та застосування юридичної термінології у судовому процесі.

Ще одне питання – про уніфікацію національної юридичної термінології під час підготовки законодавчих актів з урахуванням імплементованих міжнародних або європейських юридичних термінологічних стандартів. Слід сказати, що в науковій літературі його висвітлюють побіжно. Більшість учених вважає, що необхідно створювати спеціальні словники, глосарії термінів і використовувати їх під час підготовки нормативно-правових актів (наприклад, Г. Чернобель, Т. Рахманіна). На нашу думку, для процесу уніфікації замало наявності тільки понятійного джерела. Слід розробити спеціальний проект закону про мову законодавчих актів, із визначенням вимог уніфікації термінів та її методів і прийомів, а також її змісту та призначення. Основною вимогою має бути правило застосування «однопонятійності» термінів у межах певної термінологічної системи.

Зважаючи на те, що в Україні майже кожний закон містить свій термінологічно-понятійний апарат, що спричиняє колізійні ситуації навіть усередині однієї і тієї ж галузі через розбіжності в застосуванні аналогічних термінів, доцільно було б кодифікувати все законодавство за галузеву чи функціональну ознаками. Адже кодифікований акт міститиме уніфікований термінологічно-понятійний апарат: єдиний для законодавства, що регламентує діяльність у конкретній галузі. Проведення кодифікації юридичної термінології, варто відразу гармонізувати її з європейською, інкорпоровуючи до національного кодексу відповідні європейські юридичні термінологічні стандарти.

Крім того, має бути розроблено правову «риторичну» модель уніфікації національних юридичних термінів на основі європейських правових термінологічних стандартів, застосування якої має оптимізувати сам процес термінологічної уніфікації, усунути розбіжності в терміносистемах і в термінотворчому процесі.

Джерела

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141).

2. *Вербенець М. Б.* Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

3. Казьмин И. Ф., Прянишников Е. А., Сморгунова Е. М. Унификация и стандартизация юридических терминов // Язык закона / Под ред. А. С. Пиголкина. – М., 1990. – Гл. 8. – С. 133–149.

4. Карпинская Е. В. Унификация, стандартизация, кодификация терминов. Понятие о гармонизации терминов и терминосистем // Культура русской речи: Учебник для вузов / Под ред. Л. К. Граудиной и Е. Н. Ширяева. – М., 2003. – § 27, гл. IV. – С. 207–210.

5. Магомедов С. К. Унификация терминологии нормативных правовых актов Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – 154 с.

6. Пиголкин А. С., Чернобель Г. Т. Юридическая терминология: понятие и классификация // Язык закона / Под ред. А. С. Пиголкина. – М., 1990. – Гл. 3. – С. 59–75.

7. Прадід Ю. Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: Навчальний посібник / За ред. чл.-кор. АПРН О. Н. Ярмаша. – Сімферополь: Доля, 2002. – 104 с.

8. Туранин В. Ю. Проблемы и перспективы унификации терминологии // Журнал российского права. – 2002. – № 11. – С. 46–48.

9. Хижняк С. П. Правовая терминология и проблемы ее упорядочения // Правоведение. – 1990. – № 6. – С. 67–71.

10. Хаджирадева С. К. Підготовка державних службовців до професійно-мовленнєвої комунікації: концептуальні засади й стратегія модернізації технологій: Автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2006. – 36 с.

11. Ивакина Н. Н. Основы судебного красноречия (риторика для юристов): Учебн. пособ. – М.: Юрист, 2003. – С. 44.

Військова дисципліна, законність і правопорядок – необхідні умови забезпечення військової служби

Богдан РИНАЖЕВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук,
здобувач Харківського
національного університету
внутрішніх справ

Військова служба в Збройних Силах України (ЗСУ) й інших військових формуваннях, утворених згідно з законами нашої держави, є пов'язаною із захистом Вітчизни державною службою особливого характеру. Це – професійна діяльність громадян України, придатних до неї за станом здоров'я, віком. Ясна річ, такі люди повинні мати й відповідні моральні риси.

Порядок проходження громадянами військової служби, їхні права й обов'язки визначають закони України, положення про проходження військової служби певними категоріями військовослужбовців, статuti та інші нормативно-правові акти. Кожний військовослужбовець у повсякденному житті та діяльності військової частини, підрозділів і поза їхніми межами зобов'язаний дотримуватися чітко окреслених правил поведінки. З метою підтримання у військовій частині й у гарнізоні порядку та військової дисципліни, належного морально-психологічного стану, які забезпечують постійну бойову готовність, якісне навчання особового складу, збереження здоров'я військовослужбовців, ефективне виконання ними службових завдань, організовується внутрішня

служба. Нею передбачено систему заходів, що вживаються для організації повсякденного життя та діяльності військових частин, підрозділів військовослужбовців згідно зі Статутом внутрішньої служби ЗСУ [1].

Кожний військовослужбовець повинен виконувати службові обов'язки, тобто обсяг завдань, доручених йому за посадою. Службові обов'язки військовослужбовця зафіксовано в статутах Збройних Сил України, а також у відповідних посібниках, положеннях та інструкціях.

Загальні обов'язки військовослужбовців зумовлені необхідністю виконання завдань з оборони Вітчизни, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також завдань, визначених міжнародними зобов'язаннями України.